

2. Regionální rozdíly uvnitř kraje v administrativně-správním členění

2.1 Sídelní struktura

2.1.1 Současná sídelní struktura

V sedmi okresech Jihomoravského kraje bylo k 31. 12. 2005 celkem 672 obcí. Vyhláškou Ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb. bylo území Jihomoravského kraje rozčleněno na 21 administrativně-správních celků – správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP). Počet obcí kraje je i výsledkem zákona č. 387/2004 Sb. o změně hranic krajů, kdy do správy Jihomoravského kraje přešlo 25 obcí z kraje Vysočina. Obce s rozšířenou působností jako sídla SO ORP jsou označovány jako obce III. stupně, nižším správním celkem je 62 pověřených obecních úřadů (uváděny jako obce II. stupně).

Vymezení správních obvodů se odvíjelo od spádovosti obcí do jednotlivých center, mezi obvody však existují výrazné rozdíly. Brno představuje extrém – je tvořeno pouze jednou obcí, má nejvyšší počet obyvatel (32,4 % obyvatel kraje), ovšem rozlohou je až na 14. místě. Nejrozsáhlejší území (1 243 km²) s nejvíce obcemi (111) patří Znojemsku, v počtu obyvatel se řadí hned za Brno. Rozlohou nejmenší je obvod Kuřimi (77 km²), patří sem 10 obcí, tedy druhý nejnižší počet. Počtem obyvatel je nejmenší Pohořelicko, 12,6 tis. obyvatel představovalo v roce 2005 desátý nejmenší obvod v České republice.

Tab. 2.1.1.1 Sídelní struktura k 31. 12. 2005

	Počet obcí		Počet částí obcí	Obyvatelstvo celkem	Podíl obyvatel žijících v (%)			Průměr na 1 obec			Počet obyvatel na 1 km ²
	celkem	z toho měst			sídle SO ORP	ostatních městech	ostatních obcích	rozloha (km ²)	obyvatelstvo	počet částí obce	
Jihomoravský kraj	672	48	912	1 130 358	54,0	9,0	37,0	10,7	1 682	1,4	157
v tom správní obvody:											
Blansko	43	3	60	54 354	37,8	15,7	46,5	8,2	1 264	1,4	155
Boskovice	73	5	114	50 171	21,8	30,6	47,6	7,0	687	1,6	98
Brno	1	1	58	366 757	100,0	-	-	230,2	366 757	58,0	1 593
Břeclav	17	5	23	58 664	43,7	23,8	32,4	25,8	3 451	1,4	134
Bučovice	20	1	26	15 713	40,7	-	59,3	8,6	786	1,3	92
Hodonín	18	2	19	61 862	42,4	10,7	46,9	15,9	3 437	1,1	216
Hustopeče	28	3	29	34 593	17,2	15,3	67,5	12,7	1 235	1,0	97
Ivančice	17	3	24	23 434	39,8	30,1	30,1	10,1	1 378	1,4	136
Kuřim	10	1	10	19 494	50,1	-	49,9	7,7	1 949	1,0	253
Kyjov	42	4	48	56 080	21,4	20,5	58,1	11,2	1 335	1,1	119
Mikulov	17	1	17	19 663	38,4	-	61,6	14,4	1 157	1,0	80
Moravský Krumlov	33	2	40	22 297	27,0	13,4	59,6	10,5	676	1,2	64
Pohořelice	13	1	15	12 588	35,2	-	64,8	15,0	968	1,2	64
Rosice	24	2	25	23 220	23,0	16,6	60,4	7,3	968	1,0	133
Slavkov u Brna	18	1	18	20 414	29,6	-	70,4	8,8	1 134	1,0	129
Šlapanice	40	3	43	55 107	11,7	12,4	75,9	8,6	1 378	1,1	161
Tišnov	59	1	89	27 520	30,2	-	69,8	5,8	466	1,5	80
Veselí nad Moravou	22	2	26	39 769	30,1	14,7	55,2	15,6	1 808	1,2	116
Vyškov	42	3	74	50 636	43,5	15,5	41,0	13,0	1 206	1,8	93
Znojmo	111	2	130	90 162	38,9	3,6	57,6	11,2	812	1,2	73
Židlochovice	24	2	24	27 860	11,3	10,0	78,7	8,1	1 161	1,0	143

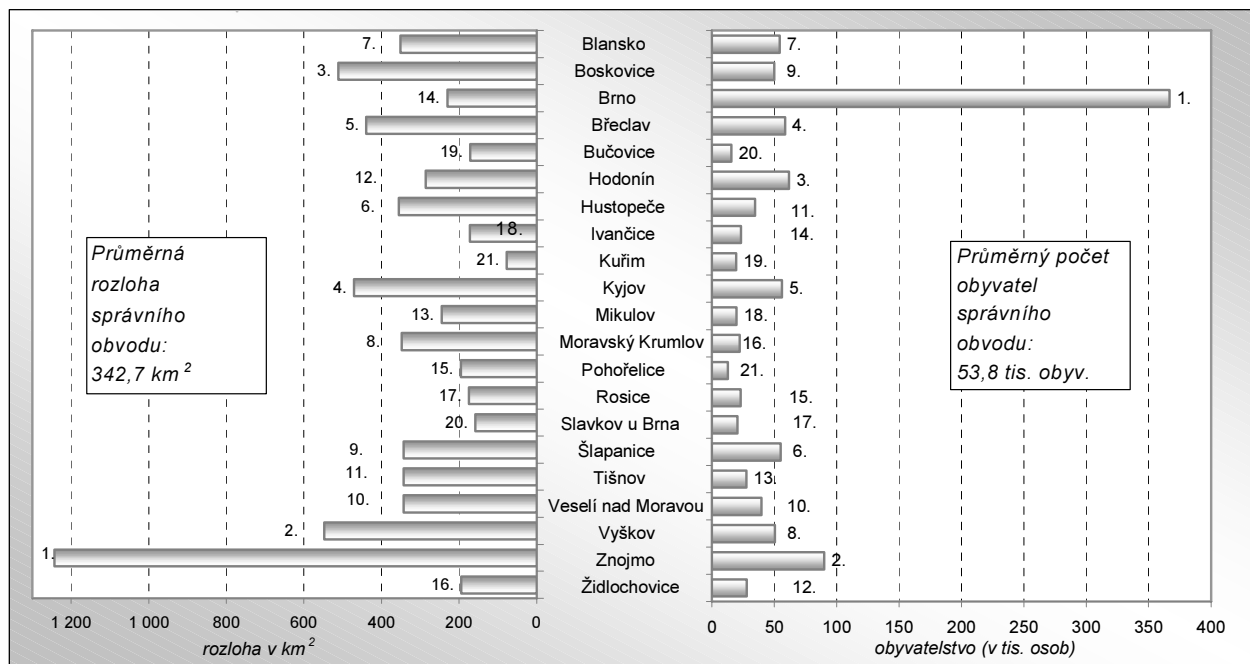
V kraji se v roce 2005 nacházelo 48 obcí se statutem města. Nejvíce, a to 5 měst, je na Boskovicku a Břeclavsku, pouze jedno město je v 7 obvodech – kromě Brna je to obvod Bučovic, Kuřimi, Mikulova, Pohořelice, Slavkova u Brna a Tišnova. Podíl městského obyvatelstva byl nejvyšší (opět kromě Brna) v SO ORP Ivančice (69,9 %) a na Břeclavsku (67,6 %) – pouze tyto 3 obvody přesahují krajský průměr (63,0 %). Nejnižší podíl obyvatel žijících ve městech byl zaznamenán ve správním obvodu Židlochovice (21,3 %) a Šlapanice (24,1 %).

Nejvyšší hustota osídlení je samozřejmě v Brně, krajský průměr (157 osob na km²) je překročen v dalších 3 správních obvodech (Kuřim, Hodonín a Šlapanice), vcelku vyššími hodnotami zalidnění jsou charakteristické obvody, náležející do bližšího zázemí Brna (Ivančice, Rosice, Slavkov u Brna a Židlochovice). Nejnižší hustota osídlení v obvodech Moravského Krumlova a Pohořelice souvisí především s přírodními podmínkami.

V hodnocení průměrné velikosti obce v rámci správního obvodu co do rozlohy, počtu obyvatel či počtu částí obcí je vždy na prvním místě Brno. Mimo něj se průměrná rozloha obce pohybuje od 5,8 km² na Tišnovsku po 25,8 km² na Břeclavsku. Stejný sled pořadí správních obvodů je i u průměrného počtu obyvatel – 466 obyvatel na Tišnovsku byla hodnota nejnižší a 3 451 obyvatel na Břeclavsku byla hodnota druhá nejvyšší.

Rozdrobenost sídelní struktury lze specifikovat i podle rozdělení obcí do částí. Celkem 583 obcí v Jihomoravském kraji mělo pouze jednu část (87 % z celku), stoprocentně jsou tyto obce zastoupeny v obvodech Kuřimi, Mikulova, Slavkova u Brna a Židlochovic. Specifické postavení má již uvedené krajské město, jež má 58 částí.

Graf 1 Pořadí správních obvodů ORP podle rozlohy a počtu obyvatel k 31. 12. 2005

2.1.2 Velikostní skupiny obcí

Skladbu velikostních skupin obcí a podíl obyvatelstva v nich bydlicích opět významně ovlivňuje krajské město, jediné sídlo s počtem obyvatel vyšším než 50 tisíc.

Tab. 2.1.2.1 Základní charakteristika území podle velikostních skupin obcí k 31. 12. 2005

	Počet obcí		Počet částí obcí	Rozloha		Obyvatelstvo			Počet obyvatel na 1 km ²	
	celkem	z toho měst		celkem (km ²)	podíl na kraji (%)	celkem		podíl městského obyvatelstva (%)	celkem	zastavěné plochy
						počet	podíl na kraji (%)			
Jihomoravský kraj	672	48	912	7 196	100,0	1 130 358	100,0	63,0	157	8 004
v tom obce s počtem obyvatel:										
do 199	124	-	141	747	10,4	16 137	1,4	-	22	2 991
200 - 499	195	-	219	1 374	19,1	65 954	5,8	-	48	4 024
500 - 999	181	-	202	1 785	24,8	130 014	11,5	-	73	5 191
1 000 - 1 999	93	1	109	1 144	15,9	125 561	11,1	1,4	110	5 915
2 000 - 4 999	57	25	87	1 131	15,7	171 051	15,1	51,5	151	6 555
5 000 - 9 999	13	13	47	380	5,3	90 506	8,0	100,0	238	8 389
10 000 - 19 999	3	3	12	93	1,3	34 898	3,1	100,0	375	8 720
20 000 - 49 999	5	5	37	312	4,3	129 480	11,5	100,0	415	11 359
50 000 a více	1	1	58	230	3,2	366 757	32,4	100,0	1 593	17 570

Krajské město je sice jediným zástupcem v nejvyšší velikostní skupině obcí, ovšem v roce 2005 zde žila téměř třetina obyvatel kraje. Na druhé straně obce s počtem obyvatel nižším než 1 tisíc se na celkovém

počtu obcí podílí třemi čtvrtinami (74,4 %), ale žije v nich pouze necelá pětina obyvatel kraje (18,8 %). Nejpočetnější velikostní skupinou obcí v kraji jsou obce s počtem obyvatel 200 až 499 osob.

Z pohledu na charakteristiky velikostních skupin obcí vyplývá jednoznačný vztah – se zvyšující se velikostní skupinou obcí se zvyšuje hustota osídlení (počet obyvatel na kilometr čtvereční celkem i na kilometr čtvereční zastavěné plochy).

V souvislosti s osídlením větších center je možno hovořit o suburbanizačním procesu – o růstu počtu obyvatel v zázemí největších měst. Zatímco v roce 2000 ve městech s počtem obyvatel vyšším než 20 tisíc žilo 45,4 % obyvatel kraje, v roce 2005 tento podíl poklesl o 1,5 bodu na 43,9 %. Dále pokračuje proces, kdy obyvatelé velkých měst přesídlují do příměstských oblastí.

Na úrovni správních obvodů ORP jsou v sídelní struktuře z hlediska velikostních skupin patrné značné rozdíly. Jestliže v kraji tvořily nejmenší obce s méně než 200 obyvateli 18,5 %, na Tišnovsku tento podíl činil 52,5 %, výrazněji krajský podíl převyšovaly další tři SO ORP (Boskovice - 38,4 %, Znojmo - 28,8 % a Moravský Krumlov - 24,2 %). Obcí do 500 obyvatel, tedy souhrn dvou velikostních kategorií, bylo v kraji 47,5 %. Tento krajský průměr „venkovského“ osídlení převyšovalo 6 správních obvodů – kromě již čtyř jmenovaných dále obvody Bučovic a Vyškova.

Tab. 2.1.2.2 Počet obcí v SO ORP podle velikostních skupin obcí k 31. 12. 2005

	Počet obcí	v tom obce s počtem obyvatel								
		do 199	200 - - 499	500 - - 999	1 000 - - 1 999	2 000 - - 4 999	5 000 - - 9 999	10 000 - - 19 999	20 000 - - 49 999	50 000 a více
Jihomoravský kraj	672	124	195	181	93	57	13	3	5	1
v tom správní obvody:										
Blansko	43	8	12	12	7	3	-	-	1	-
Boskovice	73	28	25	12	4	2	1	1	-	-
Brno	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Břeclav	17	-	-	2	6	8	-	-	1	-
Bučovice	20	2	11	4	2	-	1	-	-	-
Hodonín	18	1	3	1	4	7	1	-	1	-
Hustopeče	28	-	5	11	8	3	1	-	-	-
Ivančice	17	1	7	6	-	2	1	-	-	-
Kuřim	10	-	1	5	2	1	1	-	-	-
Kyjov	42	2	10	17	5	7	-	1	-	-
Mikulov	17	-	7	5	4	-	1	-	-	-
Moravský Krumlov	33	8	14	7	2	1	1	-	-	-
Pohořelice	13	1	3	7	1	1	-	-	-	-
Rosice	24	3	7	9	2	2	1	-	-	-
Slavkov u Brna	18	-	1	13	3	-	1	-	-	-
Šlapanice	40	-	2	19	11	7	1	-	-	-
Tišnov	59	31	17	5	5	-	1	-	-	-
Veselí nad Moravou	22	2	3	7	4	4	1	1	-	-
Vyškov	42	4	20	12	2	3	-	-	1	-
Znojmo	111	32	43	19	14	2	-	-	1	-
Židlochovice	24	1	4	8	7	4	-	-	-	-

Obcí do 500 obyvatel byla tedy téměř polovina z celku, přesto v nich žilo pouze 7,2 % obyvatel kraje. Nejvyšší podíly obyvatel v této velikostní skupině obcí žijící korespondují s již uvedeným správními obvody podle počtu těchto malých obcí – na Tišnovsku žilo v malých obcích 33,0 % obyvatel, v obvodu Moravského Krumlova 27,7 %, podíly v rozmezí 20,2 až 23,7 % byly v obvodech Boskovic, Bučovic a Znojma. V obcích s počtem obyvatel 500 až 1 000 osob v kraji žilo 11,5 % obyvatel, ovšem v obvodu Pohořelic v obcích této velikostní skupiny žilo 39,3 % obyvatel a ve Slavkově u Brna dokonce 47,3 % obyvatelstva.

Od podílu obyvatel žijících v obcích v souhrnu s počtem obyvatel nižším než 1 000 je odvozen index sídelní rozdrobenosti (vážený součet podílů obyvatel žijících v obcích tří nejnižších velikostních kategorií), nulový je v Brně, nízkých hodnot nabývá v obvodu Břeclavi a Hodonína, naopak nejvyšší v obvodech Moravského Krumlova a Tišnova.

Tab. 2.1.2.3 Obyvatelstvo v SO ORP podle velikostních skupin obcí k 31. 12. 2005

	Obyva- telstvo celkem	v tom obce s počtem obyvatel								
		do 199	200 - - 499	500 - - 999	1 000 - - 1 999	2 000 - - 4 999	5 000 - - 9 999	10 000 - - 19 999	20 000 - - 49 999	50 000 a více
Jihomoravský kraj	1 130 358	16 137	65 954	130 014	125 561	171 051	90 506	34 898	129 480	366 757
v tom správní obvody:										
Blansko	54 354	1 182	3 614	8 961	8 916	11 124	-	-	20 557	-
Boskovice	50 171	3 562	7 978	7 608	6 483	6 721	6 895	10 924	-	-
Brno	366 757	-	-	-	-	-	-	-	-	366 757
Břeclav	58 664	-	-	1 551	8 407	23 054	-	-	25 652	-
Bučovice	15 713	245	3 477	3 007	2 583	-	6 401	-	-	-
Hodonín	61 862	166	997	950	5 730	21 186	6 607	-	26 226	-
Hustopeče	34 593	-	1 927	8 555	10 809	7 351	5 951	-	-	-
Ivančice	23 434	178	2 443	4 428	-	7 048	9 337	-	-	-
Kuřim	19 494	-	227	3 530	3 161	2 812	9 764	-	-	-
Kyjov	56 080	368	3 388	12 382	6 328	21 611	-	12 003	-	-
Mikulov	19 663	-	2 800	3 216	6 091	-	7 556	-	-	-
Moravský Krumlov	22 297	1 187	4 983	4 585	2 530	2 991	6 021	-	-	-
Pohořelice	12 588	180	1 056	4 949	1 973	4 430	-	-	-	-
Rosice	23 220	337	2 297	5 984	2 936	6 322	5 344	-	-	-
Slavkov u Brna	20 414	-	471	9 664	4 230	-	6 049	-	-	-
Šlapanice	55 107	-	668	13 686	15 063	19 252	6 438	-	-	-
Tišnov	27 520	3 684	5 385	3 768	6 369	-	8 314	-	-	-
Veselí nad Moravou	39 769	386	1 316	4 906	4 925	10 436	5 829	11 971	-	-
Vyškov	50 636	419	7 439	8 007	2 660	10 098	-	-	22 013	-
Znojmo	90 162	4 055	14 169	13 903	17 370	5 633	-	-	35 032	-
Židlochovice	27 860	188	1 319	6 374	8 997	10 982	-	-	-	-

2.1.3 Koncentrace osídlení

Prostorovou variabilitu osídlení lze znázornit pomocí křivek koncentrace, které vyjadřují podíl obyvatelstva připadající na určitý podíl z počtu obcí. Vyšší koncentrace osídlení znamená, že větší podíl obyvatelstva je soustředěn v menším podílu obcí – křivka je položena níže než v případě nižší koncentrace osídlení. V grafu je vedle křivky koncentrace daného obvodu zobrazena pro porovnání i křivka za Jihomoravský kraj. Zde se ovšem projevil vliv Brna takovým způsobem, že žádný z jednotlivých obvodů nedosahuje krajské koncentrace osídlení, křivky vždy leží nad krajskou křivkou.

Z obvodů lze pouze vyčlenit skupinu, která se koncentrací nejvíce krajské hodnotě přibližuje - Blansko, Boskovice, Tišnov, Vyškov a Znojmo. Další skupinou jsou obvody, kde je naopak nejvyšší odstup od krajské křivky, křivky jsou položeny výrazně nad krajskou – Hustopeče, Pohořelice, Slavkov u Brna, Šlapanice a Židlochovice.

Větší či menší rovnoměrnost osídlení je dána historickými, přírodními i ekonomickými podmínkami. Území s rozvinutým průmyslem, službami, možnostmi pracovního uplatnění podporuje koncentraci obyvatel do větších celků. Území s vhodnými podmínkami pro zemědělskou výrobu mají častěji rozptýlenější sídelní strukturu a tedy rovnoměrnější osídlení.

Graf 2 Křivky koncentrace osídlení správních obvodů ORP k 31. 12. 2005

